

Jak používat pojem INDIÁN a jak jej psát?

Kateřina Klápřtová

klapstova@seznam.cz

HOW SHOULD THE TERM INDIAN BE USED AND SPELLED?

The paper defends the opinion that the term “Indián” should be written with a capital initial letter in the Czech language, despite the latest edition of the Czech Spelling Rules, which classify this term among anthropological names like “běloch” (white person) or “černoch” (black person) etc., which use a lowercase initial letter in Czech. The author criticizes this classification, as well as the incorrect reasoning behind it, arguing that “Indian” is a demonym designating the first inhabitants of the continent. Although the term originated from a historical error — confusing America with India — it has been widely recognized and used in the Czech lands. The paper suggests that the romanticizing term “Indian” should be reserved only for popular scientific discourse aimed at the general public. However, in academic contexts, the term Indians should be replaced by the term “Původní obyvatel/é Ameriky” (Native peoples of America).

KLÍČOVÁ SLOVA:

Indiáni — původní obyvatelé Ameriky — národ — kmen — kmenové národy — běloch — černoch — rudoch

Indians — Native peoples of America — the nation — the tribe — tribal nations — whiteman — blackman — redskin

Pravopisná soustava může účinně sloužit jen tehdy,
je-li obecně užívána a v praxi dodržována.¹

Pravidla českého pravopisu vydaná roku 1993 změnila písemnou podobu slova INDIÁN a zavedla psaní s malým počátečním písmenem místo dřívějšího velkého „I“. Stalo se tak na základě argumentace amerikanisty a lingvisty Zdeňka Salzmann² v pří-

¹ Stich 1979, s. 158.

² Zdeněk Salzmann (1925–2021), profesor University of Massachusetts, český jazykovědec, antropolog a folklorista. Od roku 1947 žil v USA a po roce 1989 pravidelně navštěvoval Českou republiku a přednášel na univerzitách v Praze, Plzni a Pardubicích. Svůj příspěvek: „O psaní slova indián“ napsal prof. Salzmann s dobrým úmyslem a přesvědčením, že svou podporou zavedení malého „i“ jako normy pro psaní pojmu INDIÁN v českém jazyce problém vyřeší. Zdeňku Salzmannovi patří mé uznání a obdiv pro jeho snahu vzdělávat nejen

spěvku „O psaní slov indián“ v časopise *Naše řeč* vydávaném Ústavem pro jazyk český AV ČR.³ Salzmann svůj článek uzavírá následovně: „Podstata pravopisných nejistot při psaní slova Indián/indián není tedy v zásadách stanovených Pravidly českého pravopisu, ale spíše v ujasnění přesného významu tohoto slova.“⁴

Vydejme se tedy po linii uvažování Zdeňka Salzmana. *Pravidla českého pravopisu* vydaná v roce 1957 stanovila jednotný princip: Velkým počátečním písmenem se píše jména národní, kmenová a obyvatelská. Malým písmenem jména antropologických skupin a náboženských vyznání.⁵ Salzmann proti tomuto principu stanovenému v roce 1957 brojí, jde mu především o jednoznačné určení významu pojmu INDIÁN, a proto zdůrazňuje:

Malé písmeno je obvykle i u vlastních jmen, užívá-li se jich v přeneseném smyslu: píše se proto *cikán*, jde-li o člověka připomínajícího cikána povahovými nebo tělesnými vlastnostmi, a vedle *Křovák* (příslušník jihoafrického kmene) je i podoba *křovák*, označující nekulturního, hrubého člověka. Slova jako *černoch*, *běloch*, *rudoch*, *cromagnonec*, *neandertálec* a *křesťan*, *katolík*, *protestant* se píše podle uvedených zásad rovněž s počátečním písmenem malým. V této souvislosti se naskytá otázka, jak správně psát slovo *Indián* (příslušník velké většiny kmenů původního obyvatelstva Ameriky), u kterého se podle Pravidel připouští jen pravopisná podoba s písmenem velkým.⁶

Z. Salzmann dále píše: „Podle A. Sticha, autora příspěvku [tj. „Píšeme Izraelita, nebo izraelita?“], pojmenování *běloch* a *černoch* nejsou dobře srovnatelná s názvem *Indián*, poněvadž jsou jednoznačná, kdežto Indiáni, jsou jen jednou ze složek plemena mongoloidního, spolu s Číňany a Mongoly apod.“⁸ Zde Z. Salzmann důrazně a správně namítá, že „v současné světové antropologii je tříděním lidstva na tři, čtyři nebo i více základních plemen už překonané“.⁹ Salzmann pokračuje: „Slova *Indián* (angl. *Indian*, *American Indian* nebo v poslední době i *Native American*) se užívá k označení příslušníka kteréhokoli z četných skupin původních obyvatelů Severní, Střední a Jižní Ameriky a ostrovů nazývaných Západní Indie, ale zpravidla kromě Eskymáků a Aleutů.“¹⁰ Připomíná, že nejde o příslušníky jazykového společenství: „Příslušnost k jazykovému společenství (jako např. u slova *Indoevropan*) se tímto jménem nevyjadřuje, poněvadž byl americký kontinent, pokud jde o jeho praobyvatele, rozrůzně jazykově

americké, ale i české studenty a učit je kritickému myšlení a zájmu o původní obyvatele Ameriky. Velmi si vážím jeho aktivní práce na projektu zaměřeném na studium zanikajících indiánských jazyků, kdy se zasloužil především o zachování a obnovu jazyka Arapahů.

3 Salzmann 1991, s. 106–107

4 Tamtéž, s. 107.

5 Pravidla českého pravopisu 1957, s. 61 a 184.

6 Salzmann 1991, s. 106. Autor se na tomto místě, bohužel, dopouští nekorektní argumentace.

7 Stich 1979.

8 Salzmann 1991, s. 106.

9 Tamtéž.

10 Tamtéž.

více než ostatní díly světa.¹¹ Správně poznamenává, že se nejedná se ani o obyvatele jednotné antropologicky:

Pokud se týče tělesných rysů, sdílejí sice původní obyvatelé Ameriky ve velké míře některé dědičné vlastnosti, např. vlasový typ, epikantus (kožní řasa horního víčka, překrývající vnitřní oční koutek) a krevní skupiny, ale jinak se indiánská obyvatelstva navzájem liší celkovou stavbou těla, odstínem pleti a jinými znaky. Z hlediska kulturněantropologického byly donedávna mezi jednotlivými indiánskými kmeny velmi podstatné rozdíly, od velmi jednoduchých společenství živících se sběrným hospodářstvím až po tzv. kultury vysoké, např. kulturu inckou nebo mayskou.¹²

Nejedná se tedy ani o spojitost kulturní či kulturně antropologické.

Zdeněk Salzmann dochází v příspěvku zveřejněném v roce 1991 v časopise *Naše řeč* k závěru, že se název Indiáni svým rozsahem podobá názvům černoši a běloši:

Plurálový tvar *Indiáni* označuje proto v etnologii soubor rozličných, vzdáleně příbuzných obyvatelstev, jimiž byla Severní, Střední a Jižní Amerika původně osídlena, a podobá se tak svým rozsahem názvům *černoši* a *běloši*. První z těchto dvou názvů se ve svém původním významu vztahuje na tělesně, jazykově a kulturně rozličné skupiny praobyvatelů podsaharské Afriky. Druhý název (*běloši*) se vztahuje na podobně různorodá obyvatelstva Evropy, Blízkého a Středního východu, severní Afriky a části Indie (a později ovšem i na mnoho přistěhovalců do Nového světa a Austrálie). Tento rozbor nasvědčuje tomu, že by bylo správnější psát jméno *Indián* s malým počátečním písmenem, tj. v podobě *indián*.¹³

Stanovisko Zdeňka Salzmana bylo bezprostředně přijato redakcí časopisu *Naše řeč* a redakční poznámka za Salzmannovým textem konstatovala, že s jím navrženou podobou už také budoucí *Pravidla českého pravopisu* počítají.

Podle mého názoru ale byla argumentace Z. Salzmana zavádějící a vedla k mylnému závěru. Domnívám se, že pojem INDIÁNI na základě jednotného principu stanoveného *Pravidly českého pravopisu* nejvíce odpovídá názvu obyvatelskému, neboť zahrnuje prvotní příchozí do Ameriky, kteří v několika migračních vlnách osídlili celý kontinent. Proto by se tento pojem měl psát s počátečním velkým „I“. Zcela zásadně stojím za svým přesvědčením, že pojem INDIÁN není v žádném případě adekvátní pojmem běloch a černochoch. K těmto označením nelze rovnocenně přiřadit pojem indián, ale pouze označení rudoch, a to po významové stránce, a navíc i z hlediska hanlivého, rasisticky zabarveného vyznění.

Přestože ostrovní místo přistání bylo Kolumbem mylně určeno a chybně nazváno jako ostrovy Západní Indie, má pojmenování INDIÁNI v sobě zakotvenou souvislost s daným místem a tuto souvislost nelze přehlížet. Můžeme navíc připomenout, že čeština má proti angličtině výhodu v tom, že se v češtině tvary Indián/Indiáni zcela

11 Tamtéž, 107.

12 Tamtéž.

13 Tamtéž.

liší od pojmu Ind/Indové. Není proto důvod obávat se nějaké záměny, kterou angličtina řeší v případech obyvatel Ameriky souslovím „American Indians“.

Zdeněk Salzman považuje za nesprávné, že by Kolumbův omyl, záměna kontinentu, měl sloužit jako „kuriózní historické opodstatnění“ pro psaní slova Indiáni s velkým „I“.¹⁴ Já naopak považuji za nesprávné až absurdní, pokud budeme obyvatelstvo pojmenovávat názvem, který budeme psát s malým počátečním písmenem, přestože se tento název odvíjí od obývaného teritoria.

V *Pravidlech českého pravopisu* z roku 1993 je diskutovaný pojem uveden malým počátečním písmenem „i“, tedy indián, a navíc doplněn poznámkou obsahující zdůvodnění: „příslušník antropologické skupiny“.¹⁵ Antropologickou kategorizaci však Z. Salzman zcela oprávněně odmítl v úvodu svého příspěvku.¹⁶ Na tomto místě je potřeba zdůraznit, že Z. Salzman napsal svůj názor veden snahou poskytnout normu pro psaní jako jednoduché řešení problému, a ulehčit tak situaci všem těm, kteří potřebují pro psaní probíraného pojmu jednoznačné pravidlo.

Výsledkem naznačených neshod je ale situace, ve které proti sobě stojí dva tábory:

1. Redaktoři a profesionální překladatelé, jazykovědci a další, kteří se řídí *Pravidly českého pravopisu*.
2. Většina odborníků zabývajících se kulturami původních obyvatel Ameriky. Ti jsou přesvědčeni, že je pojem Indián nutno psát s počátečním písmenem velkým.

Účinným nástrojem prvního tábora (redaktorů a profesionálních překladatelů) jsou ovšem vydavatelské korektury textů, které bývají jimi často upravovány podle stávajících pravidel pravopisu, a to navzdory přesvědčení autorů, kteří s tímto postupem nesouhlasí. Záleží tak na okolnostech, zda si svůj názor autor dokáže prosadit, či nikoli. Tyto rozpory odráží i odborná a populárně-vědecká literatura. Změna psaní slova Indián s velkým „I“ navzdory *Pravidlům českého pravopisu* se prosazuje od konce devadesátých let 20. století, a to především tehdy, když jsou autory nebo i překladateli odborníci.

Indiány s velkým „I“ najdeme například v níže uvedené odborné i populární literatuře, vydané po roce 1993:

- Hyde, George E. *Lid Rudého Oblaka*. Přel. Jan F. Ullrich. Praha: Paseka, 2007.
 Klápšřtová, Kateřina. *Dakotská kultura na rozcestí*. Praha: Národní muzeum, 2016.
 Opatrný, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1998.
 Opatrný, Josef. *Válka Mohykanů: Sedmiletá válka v Americe*. Praha: Libri, 2000.
 Ullrich, Jan F. *Mýty Lakotů aneb Když ještě chodil po zemi Iktómi*. Praha: Argo, 2002.
 Utley, Robert M. *Kopí a štít: Život a doba Sedícího býka*. Přel. Markéta Křížová. Praha: Hynek, 1999.
 Zelený, Mnislav. *Indiánská encyklopedie, Indiáni tří Amerik*. Praha: Albatros, 1994.

Odlisný způsob psaní slova indián — s malým počátečním „i“ nacházíme často například v článkách zveřejněných v etnologickém časopise *Český lid*.

14 Tamtéž.

15 *Pravidla českého pravopisu* 1993, s. 132.

16 Salzman 1991, s. 107.

POUŽÍVÁNÍ POJMU INDIÁN/ INDIÁNI A SOUSLOVÍ „PŮVODNÍ OBYVATELÉ AMERIKY“ A „DOMORODÍ AMERIČANÉ“

OPEN
ACCESS

Pojem Indiáni by měl být, podle mého názoru, vyhrazen především přednáškám a textům populárně-naučného charakteru. Proti jeho užití v populárně-naučné literatuře určené širší veřejnosti nelze nic zásadního namítat, ale mělo by se spíše jednat o občasnou pomůcku pro osvěžení stylistické stránky.

Přednost by v odborných knihách, článcích, přednáškových textech určených širší veřejnosti měla být, podle mého názoru, dávana termínu „Původní obyvatelé Ameriky/původní obyvatelé Ameriky“, který odpovídá americkému termínu „Native Americans“, jenž má v USA dokonce právní uznání. Případně by mohlo být též použito označení „První národy“, zavedené v kanadském názvosloví pro původní obyvatel Kanady. Toto pojmenování se ale u nás zatím neprosazuje. V souvislosti s označením „První národy“ však narážíme na další problém. Tentokrát se jedná o označení *národ* pro indiánské skupiny obyvatel, které spojuje pocit sounáležitosti na základě společného pojmenování, jazyka, obývaného území a společné kultury. V podstatě by mělo jít o moderní náhradu pojmu *kmen/kmeny*, které se vžilo díky misionářům a koloniálním úředníkům a stalo se nástrojem kulturních a sociálních antropologů i historiků.

Označení *národ* by mohlo narážet na nízkou početnost zástupců reprezentujících tyto indiánské celky. Jedno z kompromisních řešení nabízí termín „kmenové národy“. Toto sousloví užívá například magazín *National Geographic*, orientovaný na kulturní geografii světa a určený široké veřejnosti. V článkách časopisu *National Geographic* se termín „kmenové národy“ vyskytuje poměrně často, protože zohledňuje i malá mimoevropská společenství s nízkým počtem příslušníků, ale s povědomím o svébytnosti na základě vlastního území, kultury a jazyka.

Užívání dalšího pojmu, jakým je termín „domorodí Američané/ Domorodí Američané“, má své oprávnění, ale z logických důvodů jej lze chápat i ve dvojznačném významu. Může totiž být vnímán jako pojmenování zahrnující nejen nejstarší obyvatel, ale i Euroameričany, tedy potomky příchozích kolonistů a přistěhovalců z Evropy, a také potomky imigrantů z dalších částí světa. Tedy všechny ty, kteří se v Americe narodili a získali americké občanství.

Vedle výše uvedených možností není třeba se vyhýbat ani tradičnímu pojmu Indiáni (s počátečním velkým „I“), který vnímám jako název mluvnický i významově stojící na úrovni pojmů Evropané, Afričané — tedy jako označení obyvatel určitých světadílů. V pojmenováních Indián/Indiáni zástupci euroamerické civilizace našli způsob, jak mohou pro sebe původní obyvatel Ameriky nazývat. Samozřejmě nejde o autoidentifikační pojem, ale o výraz, který původní obyvatelé jako sebeoznačení neuvžívají. Dodejme, že v českých zemích je pojem Indián ozvláštňěn nádechem romantismu a obdivu především k severoamerickým jezdcům na koních, lovcům a neohroženým válečníkům z Velkých plání, kteří statečně bojovali za svou volnost. Není tedy stavěn, na rozdíl od tvrzení Z. Salzmana, na úroveň nepřijatelných „rasových“ termínů *černoch*, *žluťoch* apod., které vyjadřují pohrdlivá označení ze strany vnějších pozorovatelů. Srovnatelné s těmito názvy je i hanlivě laděné pojmenování *rudoch* — v angličtině *Red/Reds* nebo sousloví *Redskins* užívané pro původní obyvatel ve Spojených státech.

ZÁVĚR

V případě pojmu Indián jsem zastáncem podoby s velkým počátečním písmenem, neboť se podle mého mínění jednoznačně jedná o název obyvatelský. V tomto případě považují za argumentačně pochybené tvrzení obhajované Z. Salzmannem, že termín indián s malým počátečním písmenem je možné klást na úroveň pojmů černoch, běloch, žlutoch.

K souvislosti s problémem psaní slova Indián/indián se ve svém článku v etnologickém časopisu *Český lid* velmi výstižně a vtipně vyjádřil Přemysl Mácha:

Domníváme se, že psaní slova *indián* s malým „i“ tak, jak nám v současnosti prikazují Pravidla českého pravopisu, je jednak mylné vzhledem k jeho biologické neopodstatněnosti, jednak, a to je důležitější, záluďné a nebezpečné, neboť ponouká přemýšlet o světě v termínech rasových, čímž udržuje při životě již mnohokrát vyvrácené rasové myšlení. Používání tohoto pojmu obecně, bez ohledu na velikost počátečního písmene, [...] ignoruje skutečnou identitu lidí a skupin, jež tímto termínem označujeme [...]. [...]

Vzhledem k předloženým argumentům o nebezpečnosti rasového myšlení a zažitosti pojmu se však domníváme, že psaní „Indián“ je přeci jen o trochu přijatelnější, byť rozhodně ne bezproblémové.

Nejlepším řešením je podle nás přestat toto slovo používat zcela a důsledně používat autoidentifikační termíny (nejlépe endoetnonyma) skupin, o nichž právě hovoříme. Ano, tyto termíny se často mění, ale nic jiného nám nezbyvá. [...] Nazývat někoho Indiánem/indiánem nebo černochem je vlastně urážkou a popřením jeho skutečné identity. [...]

Důvod, proč nás neuráží termín běloch, je prostý. Tento termín je evropského původu, a jak se totiž všeobecně ví, běloši jsou nejvyspělejší rasou předurčenou ke klasifikaci světa a vládě nad ním. Není tedy zač se stydět.¹⁷

Původní obyvatelé USA bývají také označováni jako Američtí Indiáni (lépe jako původní Američané — v angličtině *Native Americans*). I k tomuto faktu se vyjádřil P. Mácha: „Je však otázkou, do jaké míry je autoidentifikace jako *Native American* výrazem skutečné identity jedince, anebo chytrým politickým manévrem [...]“¹⁸

Na okraj je třeba poznamenat, že mezi původní obyvatele Ameriky jsou řazeni také obyvatelé arktických oblastí, Inuité, Jupikové, Aleuti ad., kteří představují závěrečnou vlnu prvotního osídlování Ameriky. Pojem indián (s malým i) nelze stavět s pojmy černoch, žlutoch, běloch do souvislosti, neboť těm odpovídá hanlivé označení rudoch.

Starší označení rudoch (anglicky *redskin*), by se pro svůj pejorativní nádech používat nemělo. Bývá spojováno s barvou pleti Indiánů, která má u většiny zástupců bronzový až červenohnědý odstín. Je však pravděpodobné, že inspirací pro toto označení bylo spíše oblíbené červené malování obličejů i celého těla okrem (Severní Amerika) nebo barvivem z oreláníku používaným v Amazonii, Karibské oblasti i v Mexiku.

¹⁷ Mácha 2005, s. 237–239.

¹⁸ Mácha 2005, s. 238.

Závěrem bych chtěla podpořit pojmenování Indiáni s velkým „I“, pokud se je někdo z nás z důvodů stylistických rozhodne vůbec použít. V této podobě (tedy s velkým „I“) je formálně ve shodě s psanou podobou obyvatel různých světadílů, jakými jsou Evropané, Afričané, Asiaté.

Vlastností češtiny je ovšem to, že je velice tvárná, a poskytuje tudíž i rozdílné možnosti psaní slov, což někdy přispívá k významové bohatosti, ale také nejednoznačnosti, právě např. v souvislosti s psaním velkého či malého počátečního písmene. Proto připomínám slova Alexandra Sticha: „Lze proto co nejnaléhavěji doporučit, aby užití odchylné podoby bylo v publikaci vždy nějakým způsobem odůvodněno.“¹⁹

LITERATURA:

- Klápšťová, Kateřina. „Vytváření českých podob etnických názvů původních obyvatel Ameriky a naše amerikanistika“. *Český lid*, 92, 2005, č. 3, s. 307–314.
- Mácha, Přemysl. „O psaní slova ‚INDIÁN‘, neexistenci lidských ras a záludnosti rasového myšlení“. *Český lid*, 9, 2005, č. 3, s. 231–241.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia, 1993.
- Salzmann, Zdeněk. „O psaní slova indián“. *Naše řeč*, 74, 1991, č. 2, s. 106–107.
- Stich, Alexandr. „Píšeme Izraelita, nebo izraelita?“. *Naše řeč*, 69, 1979, č. 3, s. 158–161.

¹⁹ Stich 1979, s. 159.